

הלכות תפלת שמונה עשרה

(2)

תפלת שחרית

ש"ת י"ג פתח

לגדי תמיד

א. מצות עשה להתפלל כל יום לפני השי"ת, ויש להזהר מאוד שלא תהיה תפלתו 'מצות אנשים מלומדה' ח"ו, שאין בה כוונה.

מ"ע מן התורה להתפלל

ב. ויש לסיק כמה סוגות הנחוצות שעל ידן יוכל לסיק היטב פירוש המלות שמוציא מפיו, והן: א. לסיק לצאת י"ח תפלה, שמצות צריכת כוונה. ב. לסיק שעומד לפני השי"ת, ומדבר אתו כבן לפני אביו. ג. לסיק שמתפלל כנגד ירושלים וביהמ"ק וקה"ק. ויחשוב כאלו עומד בבית המקדש, והרמב"ם הוסיף שיחשוב כאילו עומד בשמי ה', ר"ל בשמים.

וביקה"ק

ביהמ"ק

ירושלים

על הכפורת בין הכרובים

ג. יחד במיוחד לסיק בברכה הראשונה שהיא ברכת אבות, שהיא עיקר התפלה, וכן יזהר לסיק בחתימת כל ברכה וברכה כשמוכר שם ה', ובדיעבד בכל אינו חוזר. ומ"מ מי שרגיל לסיק תמיד בברכת אבות, ויקר מקרה שלא כיון, רשאי לחזור תפלתו, ויותר טוב שיעשה תנאי שאם אינו חייב, תהיה תפלה זו לגדבה. (יבי"א).

יכוף ראשו ועיניו למטה ולבו למעלה

עומד בשמי ה' לפני השם יתברך

ד. כשאמר 'ה' שפתי תפתח', יחשוב שמבקש רשות מבורא עולם לפתוח פיו לפניו. ויחשוב כמה ה' גדול, שיש לו חיות הקודש שרפים אופנים ומלאכים, ואעפ"כ שומע אותי הקטן והשפל מאוד.

ויחשוב רוממות האל שהוא נשגב, ושפלות האדם

ה. צריך שיזדעזע מלות תפלתו בשפתיו, וישמיע לאזניו בלחש, אך לא ישמיע קולו לאחרים. ואם אינו יכול לסיק בלחש מותר להגביה קולו, במה דברים אמורים ביחיד, אבל בצבור אסור. (ילקו"י).

פרק ו

ו. כשהוא טרע טרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף וזוקף בנחת, והכריעה תהיה עד שתפקוק כל חוליות שבשדרה. ועם זאת לא יעבור בכריעתו מקום הגרונות. (שו"ע).

ז. מניח ידיו על לבו כפותות, הימנית על השמאלית, ועומד באימה ובידאה ובפחד, וצריך שיכוון ראשו מעט, ויכוון רגליו זו אצל זו כאלו אינם אלא רגל אחת.

מסיביר ציגור

הכל כפות, הן רגליו שבהם הולך למקום שרוצה לעשות דבר, הן ידיו שהם הכלים שבהם פועל דבר, לכך ישווה רגליו וידיו כפותים על לבו ומעתה יכיר האדם שאין לו דבר מעצמו רק הכל מצד עלתו ית' ולא מעצמו דבר כלל. על דרך זה כתבו המפרשים מה שצריך שיכוון רגליו שדבר זה הוראה לגמרי על שאין לאדם כח כלל אפילו התחלת התנועה לעשות דבר.

משלימות העבודה הזאת שיהיה מכיר ויודע כי הוא יתברך עלתו והעלול מקבל מן העלה עד כי נפשו תולה בעלה הוא השם יתברך וממנו יתברך חיותו וכל אשר צריך אליו. ולפיכך אמרו בפ"ק דברכות (שם י"ב ע"ב) א"ר יוסי בר גובינא משום ר"א בן יעקב אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל שנאמר ממעמקים קראתיך ה' וכתוב תפלה לעני כי יעטוף וגו'. ואף על גב שהכתוב הזה נאמר על עומק הלב כלומר שישפיל דעתו ומחשבתו מלפני השם יתברך, לא עומק המקום מכל מקום אי אפשר דבר זה בשום צד כאשר יש לאדם גובה מקום שאין לו גובה הדעת גם כן. וכמו אם האדם יושב על כסא יש לו קצת גבהות, ואף אם יהיה דבר מועט מכל מקום יש כאן גבהות, ואף אם אין לו גבהות הדעת מכל מקום האדם צריך שיהיה לו מלפני השם יתברך השפלות, ולכך לא יעמוד במקום גבוה ויתפלל כי התפלה היא שהאדם הוא העלול והשם יתברך הוא העלה והעלה יש לו מעלה וגבהות, והעלול הוא תחת העלה, ולכך אין שייך גבהות כאן כלל. וזה שמביא ראייה עוד דכתיב תפלה לעני כי יעטוף וגו', כי העני הוא השפל והוא המקבל ולא שייך אל המקבל מן האחר גבהות כי הוא מקבל מן אשר עליו:

ואמר ר' יוסי בר חנינא משום ר"א בן יעקב (שם) המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר ורגליהן רגל ישרה. ויש לפרש כי זה המאמר קבעו אחר המאמר הראשון, וזה כי אמר קודם שיכיר האדם שהוא העלול אל השם יתברך והאדם מקבל מאתו יתברך ולפיכך ישפיל עצמו כמו כל אשר מקבל מן אחר, ובא עתה לומר עוד על זה כשם שלא יעמוד במקום גבוה ויתפלל, שדבר זה שיהיה מכיר עצמו שאין לו שום דבר מעצמו כלל, והרי יש לחשוב אף שהוא מקבל יש לו גם כן מעצמו דבר מה, אבל האדם יכיר שאין לו דבר מעצמו כלל. ולפיכך אמר צריך שיכוין רגליו, כי השוואת הרגלים מורה על ענין זה שהאדם בעצמו כאלו אין יכול לפעול דבר, כי התחלת הכל הם הרגלים שמולכים אותו אל אשר רצונו שם לעשות מה שירצה. ולכך כתבו גם כן שיש לאדם להניח ידיו גם כן כפותים על לבו עד שאי אפשר לו לטעות שיהיה משלה ויחשוב

ובפרק מצות חליצה (יבמות ק"ה ע"ב) ר' חנינא

ור"ש בר רבי הוה יתבי פתח חד מנייהו ואמר המתפלל צריך שיתן את עיניו למטה שנאמר והיה עיני ולבי שם כל הימים וחד אמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה שנאמר נשא לבבינו אל כפים אל אל בשמים אדהכי אתא רבי ישמעאל בר' יוסי לגבייהו אמר להו במאי עסקיתו אמרו ליה בתפלה אמר להו כך אמר אבא המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות הללו. וביאור זה כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים, יש לאדם לחשוב עצמו כאלו הוא לפני השם יתברך וכעבד שהוא עומד לפני רבו, ואיך סבירא ליה שיש לו לכוון לבו למעלה אל השם יתברך וכאלו הוא משתוקק ומתאוה אל השם יתברך ולפיכך יכוין לבו למעלה. ומתוך שיקיים שניהם שיתן עיניו למטה ולבו למעלה, כי התפלה מה שהאדם הוא העלול וצריך אל עלתו, וידוע כי מצד שהוא עלול יש להיות עיניו למטה וכמו העבד שהוא עומד לפני רבו שעיניו למטה, אמנם מפני שהאדם נתלה בעלה צריך שיהיה לבו למעלה אל העלה לכך יהיה לבו למעלה. כלל הדבר מה שעיניו למטה בשביל כך יש עליו משפט העלול שהוא עומד ביראה לפני עלתו, רק מפני כי העלול נתלה בעלה לכך העלול נושא לבו אל עלתו שכל אחד נושא לבו אל מי שהוא צריך אליו שהאדם צריך אל השם יתברך בתפלתו, וזה מבואר:

ומשלמות הכונה בתפלה ההשפלה לגמרי עד שיחשב עצמו שאינו בריה כלל

לגמרי. וזה אמרם בפ"ק דטוטה (ה' ע"א) אמר ר' חזקיה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים עצמו כבשר שנאמר והיה מדי חודש בחודשו וגו' יבא כל בשר וגו' עד כאן. ודבר זה, כי עיקר התפלה אל השם יתברך מצד שהאדם הוא עלול ותולה בעלה המשלים אותו כמו שבארנו. ולפיכך כל שאין משים עצמו כבשר, ופירש שכבר הלכה הצורה ממנו והוא כבשר שהלכה הצורה ממנו ובוה האדם עלול מקבל לגמרי שטר צורתו שע"י צורתו האדם הוא מה שהוא, וכאשר האדם עושה עצמו כבשר שהלכה הצורה ממנו נחשב כאלו אינו כלל ואז תפלתו נשמעת. אבל אם מחשב עצמו מה אף אם מחשיב עצמו כמו עשב; סוף סוף יש לו צורה ומצד הצורה כל נמצא הוא דבר בפני עצמו מה שהוא ואין זה עלול גמור כאשר הוא בריה בפני עצמו. ולפיכך אמר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן יראה עצמו כבשר ואז ראוי לקבל כמשפט העלול אשר הוא מקבל מן העלה:

ומשלמות התפלה עוד שתהיה בלשון תחנונים. ודבר זה התבאר בפרק רבי אומר (אבות פ"ב) אצל שאל יעשה תפלתו קבע אלא תחנונים כמו העבד שהוא מתחנן אל האדון שלו. כי אם לא כן נראה כאלו חושב כי בדין יש לו ואין זה כן.

ל"ג הענין - בכך

כג. המאריך בתפלתו מעליותא היא והאר"ח בר אבא אר"ר"ח כר המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לירי כאב לב, שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב, ואר"י שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן קיר נטוי, ועיון תפלה ומוסר דין על חבירו לשמים, הא לא קשיא, התם דמאריך ומעיין הכא דמאריך ולא מעיין, והיכי עבד מפי' ברחמי. התפלה צריכה להיות מובנת בדעה שלמה אז תפעל את פעולתה הראויה לה, שבשביל כך היא תקוקה במציאות ע"פ חכמתו ית' העליונה, ואז תביא עמה את התועלת החומרית והרוחנית שיש בה. הצלחת האדם היא שישכיל שכל כוחותיו וכל הדרכים שצריך שיתגלגל בהם בסדרי חייו, מפני מזגו וטבעו הגופני והנפשי, כולם הם ערוכים מיוצר כל בחכמה, וכולם מתאימים להצלחתו הפרטית והכללית, הזמנית והנצחית. ע"כ כאשר יתחמץ לב האדם בקרבן, מעוצר רעה ויגון שפוגע בעולמו מצד מצבו הפרטי, או מצד המצב האנושי הכללי, ומרגש לב טהור ישא תפילה לד', תהי' תוצאות התפלה הטבה גדולה במצב מוסרו וחליפת כח חיים לכל רגשותיו. ואין צריך שיבהלוהו שאלות הפילוסופיא אם אין לפני השם יתעלה שינוי רצון איך תועיל התפילה, כאלו כל תועלת התפלה היא רק להפוך רצון עליון. וזאת השאלה באה רק מקוצר דעת להבין, כי כל מערכות לב-כלי-נוצר וכל פרטי וכללי הדברים שיביאו את האדם לידי השלמתו, הנה זאת היא מכלל החכמה האלהית שלא יחסר כל בה. ע"כ באשר האדם כשימצא קרבת אלהים לפי רגשותיו הפנימיים, אז תפרח נפשו וכוחותיו המוסריים יתפתחו ע"פ טבעם הנאות. ע"כ כל הדברים הצריכים להזמין את המערכה הפנימית של נפש האדם שתהיה מכוונת להשלמתה הם מכללי סדרי הבריאה. המבין כן לא יבקש בתפילה כ"א תעודת הרגש, שיהיה לבו הישר פועל בו ע"פ טבעו. טבע האדם הישר הוא שתהי' נפשו משתפכת מגעגועים לאלהי ישעו, ובזה תצא התפילה לפעלה ובוזה תמצא ג"כ פעולתה. ע"כ צריך שתהיה התפילה מעורכת רק ברגש הלב הבריא והישר, ולא יערב עמה שאלות של חקירות מדעיות, שלפי משפט שכל האדם הקצר והנקצב רק על חוגו הקצר לא ישיג לעולם את מגמתו בענין התפילה, כי לא נוצרה סגולת התפילה בכלל המציאות ובכחות נפש האדם בשביל חידוד הכח השכלי, המתבודד חוץ מרגשותיו, כ"א בעד לבו של אדם ונפשו שצריכה להתהלך עם אלהיה כפי טבעה ותכונתה. ע"כ המאריך בתפלתו ומעיין בה, אריכות העיון המופשט, להשוות לפי שכלו ההגיוני את אפשרות שינוי רצון האלהים ע"י התפילה, מה שלא ישיג לעולם דבר זה, היא תוחלת ממושכה מחלה לב. רק סגולת טבעו הכשר והבריא הטהור הראוי להיות מתענג על ד' בלב שלם ונפש חפיצה ושוקקה יאבד, ומאומה לא ישיג בעמל הגיונו, ומה בצע לו לאדם בהיותו כולו שכלי, וחסר לב מלא חיים ועז. השם יתברך שהוא אדון כל המעשים לא יצר את האדם רק בשביל שכלו לבדו, כ"א בשביל כל כוחותיו הנפשיים והגופניים, והוא התקין בחכמתו שאין לה קץ ותכלית, שגם הכוחות הרגשיים שהם עיקר חיות לבבו של אדם, יהיו מוצאים בקרבת אלהים ושפך שיחם לפניו, את בית חייהם תענוגם ומשושם ומעוז צורם בעת צרה. ואז כשינצל מהדייקנות הפילוסופית היתירה, שבאה לאדם רק מפני הרצון הנכזב להביא את מערכת כל ההנהגה האלהית רק בפרטיות של אחת מנטיותיו ורעיוני רוחו, שאצלו הוא דבר גדול דהיינו משפט הגיון לפי ערך השכל המופשט. אבל עצת עליון שכוללת הכל אינה מתעסקת כ"א בחוק הצר של השקפת האדם הפילוסופית כי הוא יתברך הוא אלהים חיים ומלך עולם, ונותן חיים לכל בריותיו, חיים גשמיים וחיים הרגשיים יחד עם החיים השכליים.

5

10

15

20

25

30

35

40

45

50

עז. א"ר חנין א"ר חנינא, כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם, מנ"ל ממשה רבינו שנאמר "ואתפלל אל ד", וכתוב "וישמע ד' אלי גם בפעם ההיא". הוראת "אל ד" בתפילה כתבנו לעיל! שאינה מצויה מפני עומק העיון שבהוראת לשון מתפלל בדרך התפעל, ובמקום שבא זה הלשון ראוי הוא להדרש. ובאשר הרבה להתפלל על דבר אחד מורה שבהרבותו להתפלל השיב גם את העיונים המורגשים ברגשות הנפש להיות שכליים גמורים, ומתיחס הלשון התפלל עם לשון "אל ד". אמנם יסוד הלימוד הוא שאף אם יתפלל האדם על איזה דבר, אף אם יזנח שתפלתו עשתה פירות ונתקבלה, מ"מ טובה היא שיתפלל על אותו דבר הרבה פעמים באריכות. מפני שבכל ענין יש צדדים הרבה ואופנים שלמים שיוכל להיות מעלות ע"ג מעלית בכל טוב ושלמות מושגת, ע"כ תועיל כל תפילה להשיג מדה יותר שלמה מן הטוב הרצוי. והראיה גדולה, שהרי משה רבינו התפלל כבר בארבעים הראשונים, גם נענה תיכף בשעת מעשה כדכתיב "וינחם ד' על הרעה וגו'", ומ"מ הרבה להתפלל בארבעים אמצעים ואחרונים, וכתוב "וישמע ד' אלי גם בפעם ההיא ולא אבה ד' להשחיתך", מוכח שהוסיף רצון ע"י אריכות התפילה. ומזה שמענו שהמאריך בתפלתו לעולם מועיל הוא

10

15

20

25

30

35

40

45

50

ע"כ רק לפי הרגש הטבעי הקצר והישר שאינו צריך לההצעות ארוכות של חשבונות רבים, בתם לב ונפש תבא התפילה ותתן פריה אשר נועדה לזאת, וכל המאריך ומעיין בא לירי כאב לב. כללו של דבר, האדם צריך לדעת כי ההנהגה הריכונית לא תחסר כל, וצריך שישכיל כי אין צריך ליחש שינוי רצון לאדון כל המעשים, שהכל צפוי לפניו מראש מקדם ע"י פעולת התפילה, כ"א צריך להשכיל שכל השלמת האדם עבודתו ודעותיו הישירות המה לפי ערכו ותכונתו, וכל המהלך באורח חיים ומשתמש בתפילה ובכל הדיעות האמוניות לפי צד ההשלמה שבהם למעמדו של אדם במדותיו וכשרונו המרומם, הוא מצליח ועושה אותם על זה הצד שכווננם יוצרם. אבל המשתמש בהם לא כפי הערך שראוי להכירם בתור ענינים שצריכים הם לפעול עליו הפעולה המוסרית, כ"א בתור חוקים יבשים איתנים כחקי הכבד של הטבע וכיו"ב, הוא מוציא אותם מתכונתם. ותחת אשר לא ישמשו אצלו תפקידם להיטיב עניני המוסר, כ"א עוד יביאוהו להמון דיעות בלתי נכונות הגוררות אחריהן ג"כ מעשים רעים, ומחזירים אותו אל מצב מוסרי פראי כאילו לא למד צדק, והן מזכירין עונותיו של אדם.

אמנם האדם ראוי לו לשפוך שיחו לפני קונו, וכל אשר ירבה להתפלל ודאי תהי' פעולתו נכונה ושכרו אתו. אבל רק ע"י העירו את מדת רגשות לבבו וכוחות נפשו הטבעיים לכל צדדיהן, לפרש היטב את כל מחסוריו הרוחניים והגשמיים "כגמול עלי אמו כגמל עלי נפשי". וכל צדדי החיים המרובים יפרשו לפני השם יתברך החפץ בחיים, ולבקש ממנו ישע ועזר מקדש בלא התעמקות שכלית מופשטת, שאין לה מקום כאן, אז תהי' התפילה רצויה ומכשרת את האדם להמעלה הזאת שבשבילה יסד העליון ית' מדת התפילה כחקי הנפש ומשפטי התורה והמוסר. ואשר בשביל קיום המעלות הללו נוסדו חקי התקבלות התפילות בערכן לפי מעשיו של אדם ולפי הזמן, לך ד' עת רצון. ע"כ יהי' מפי' ברחמי, ושומע תפילה לפניו כל בשר יבא.

סוף פסוקים 170

סוף פסוקים 170

ראשית יש להבין את תפקידה של התפילה. התפילה לא נועדה על-מנת למלא את צרכיו של האדם, שהרי יכול הקב"ה למלאם גם מבלעדיה, אלא התפילה הינה חוק שייסד הקב"ה בנפש האדם, לפנות אל אלוהים בתפילה.

התפילה מורכבת גם מבקשת הצרכים ופועלת למילויים, משום שהקב"ה נענה לבקשתו של האדם לפי אותה המידה בה ראוי לכך האדם, אך עיקר עניינה של התפילה הוא בהיותה פועלת על האדם, משלימה את צורתו והופכת אותו לראוי למילוי בקשותיו. דווקא משום שיש לתפילה ערך ותפקיד כה גדולים מצד עצמה, לכן קשר ריבונו של עולם את התפילה אל הבקשה וההיענות אליה. הקב"ה התפילה הראויה ודאי פועלת גם חקק חוק בסדרי המציאות, במציאות החיצונית שתשתנה שהבקשה תתמלא על-ידי התפילה. לטובה, אך שינוי זה קשור הוא עם כאשר האדם פונה לאלוהים ומבקש את צרכיו, הפנייה אל ד' מעלה אותו ומשלימתו, ויוצא לפועל ערכה העצמי של התפילה.

על פי עקרון זה אפשר להבין את דברי הרב כאן: "התפילה צריכה להיות מובנת בדעה שלמה" כלומר, לא בשטחיות ובהסתכלות אינטרסנטית חומרנית, שהתפילה היא בשביל שד' ימלא את הפציע, "אז תפעל את פעולתה הראויה לה, שבשביל כך היא חקוקה במציאות ע"פ חכמתו ית' העליונה, ואז תביא עמה את התועלת החומרית והרוחנית שיש בה". כאשר התפילה מובנת באופן עמוק היא יכולה לפעול את הפעולה שלשמה היא נחקקה במציאות. התפילה הינה חוק בנפש, שעל ידה האדם יתרומם לדבקות אלוהית וליעשה רצונך כרצונו, לרצות מה שהקב"ה רוצה. התפילה הראויה ודאי פועלת גם במציאות החיצונית שתשתנה לטובה, אך שינוי זה קשור הוא עם ההתעלות הרוחנית של המתפלל. לכן עניינה של התפילה איננו

מסתיים בזמן התפילה, אלא צריך להתגלות גם לאחריה. כאשר התפילה מיטיבה את האדם הוא מתעלה על-ידה לקרבת אלוהים, הוא מיטיב את דרכיו ורוצה ללכת בדרך ד'. בכך מביאה התפילה את תועלתה הרוחנית שלשמה היא נחקקה במציאות, ומתוך כך היא מביאה גם את תועלתה החומרית.

למדנו אם-כן שהקב"ה חקק באדם את הצורך להתפלל וחקק במציאות חוק שהתפילה תישמע ובקשותיו של האדם יענו. אך אם נשאל, מהו היחס בין שני חוקים אלו, התשובה היא - שהקב"ה יכול למלא את חפץ האדם גם ללא תפילתו, אלא שיש ערך עצמי בתפילה, לשם הופעת התכלית המוסרית של האדם. מילוי המבוקש הוא רק אמצעי והמטרה היא התפילה עצמה. אלא שבני האדם עלולים להיות שוגים להחליף את המטרה באמצעי, ולכן צריכים אנו לדעת ש"הצלחת האדם היא שישכיל שכל כוחותיו וכל הדרכים שצריך שיתגלגל בהם בסדרי חייו, מפני

מזוגו וטבעו הגופני והנפשי, כולם הם ערוכים מיוצר כל בחכמה, וכולם מתאימים להצלחתו הפרטית והכללית, הזמנית והנצחית". כל כוחות האדם וכל הדרכים שהוא צריך להתגלגל בהם בסדרי חייו אינם מקריים ושום דבר מהם לא נוצר לשוא, אלא הכל ערוך ומסודר בחכמה, על פי החכמה האלוהית שכולה חסד וטוב. רבון כל המעשים סידר את המציאות כולה באופן, שכל פרטי המציאות נצרכים על-מנת להביא את האדם לשלמותו המוסרית.

"ע"כ כאשר יתחמץ לב האדם בקרבו, מעוצר רעה ויגון שפוגע בעולמו, מצד מצבו הפרטי, או מצד המצב האנושי הכללי, וכתוצאה מכך ימורגש לב טהור וישא תפילה ל"ד' - האדם נמצא בצרה, פרטית או כללית, והוא אינו פונה לעזרת בשר ודם אלא לקב"ה, מתוך ידיעה שהוא מקור החכמה הטוב, ושכל החיים והצלחתם תלויים אך ורק בקרבת אלוהים. בנפשו חקוקה הנטיה לשפוך את הנפש לפני ד',

והוא פונה אל ד' מתוך רגש לב טהור" ונושא תפילה לד' שייטיב ויאיר את כל מחשכי החיים של היחיד ושל הכלל. אז "תהי תוצאות התפילה הטבה גדולה ממצב מוסרו וחליפת כח חיים לכל רגשותיו".

עצם הפניה לד' עושה את האדם טוב יותר, תפילה כזו היוצאת מרגש טהור, מביאה להטבה מוסרית של המתפלל ול"חליפת כח חיים לכל רגשותיו", דהיינו להתעלות והתחדשות של הרגשות למעלה עליונה, "וקוי ד' יחליפו כח" (ישעיהו מ, לא).

על כן צריך שתהיה התפילה מעורבת רק ברגש הלב הבריא והישר, ולא יערב עמה שאלות של חקירות מדעיות, שלפי משפט שכל האדם הקצר והנקצב רק על חוגו הקצר לא ישוג לעולם את מגמתו בענין התפילה, כי לא נוצרה סגולה התפילה בכלל המציאות ובכחות נפש האדם בשביל הידוד הכח השכלי המתבודד חוץ מרגשותיו, כי אם בעד לבו של אדם ונפשו שצריכה להתהלך עם אלהיה כפי טבעה ותכונתה".

כאן מתייחס הרב לטענות פילוסופיות כנגד התפילה. הפילוסופיה טענה שאין מקום להישר, שהרי הקב"ה הינו שלם שנדיע לו מה אירע בעולמנו ומה חסר לנו. גם תחנוניו בתפילה לא ישנו את דעתו של הקב"ה, שהרי לא שייך בו שנוי כלל, וכל מחשבה של שנוי ביחס לבורא היא הגשמה, שיש בה חירוף וגידוף כלפי שמיא. ודאי כך הוא, שהקב"ה הוא מקור השלימות והוא מנהיג את עולמו באמת ובצדק, בהנהגה קבועה ומוחלטת ללא שינויים, שהרי אצלו ית' אין שום שינוי, אך יחד עם זה אנו מתפללים לד' שירפא, שיפרנס ושירחם, ופונים אליו בלשון של שינוי. לכאורה אנו מבקשים ממנו שיעשה דברים שעד עכשיו הוא לא

עשה, וכביכול אנו מצפים שבעקבות התחנונים והתפילות אליו הוא ייעתר לבקשותינו וישנה את עמדתו. אולם באמת, בעצם הפניה התחנונים לפני ד' האדם מתעלה לשייכות ולדבקות בו ית', וממילא נעשה ראוי למילוי בקשתו. על מנת לבאר זאת משלו משל יפה, לאדם שנמצא באמצע בנהר על רפסודה ומנסה לחתור לשפת הנהר, אך אינו מצליח בגלל הזרם החזק, לכן הוא לוקח חבל עם לולאה בראשו, הורק אותו עד שהלולאה נתפסת במוט שעומד על שפת הנהר. כעת הוא מתחיל למשוך את החבל אליו, וככל שהוא מוסיף למשוך, כך מתקצר המרחק בינו ובין שפת הנהר והוא הולך ומתקרב אל הגדה. יכול הדבר

להידמות כאילו האדם מקרב את המוט אליו, אך הוא יודע שבאמת הוא זה שנמשך אל המוט.
כך גם בתפילה, אנו פונים לקב"ה כמו שפונים לאב רחמן או למלך שמתחננים לפניו: תרחם, תפרנס, תרפא. אולם על ידי הפניה אנו בעצמנו משתנים, כיון שזו הדרך בה אנו מתקרבים לאלוקים. לכן הפניה אל ד' חייבת לבוא עם הידיעה שהוא מקור השלימות והטוב, ואין אצלו שום שינוי, אלא כל השינויים הם אצלנו. לפני התפילה היינו רחוקים מד' ושכחנו את האמת והטוב האלוקים, והתפילה מחזירה אותנו לקרבת אלוקים.
אך לפי הנאמר לעיל, למה לא מתפללים בלשון כזו: "אני רוצה להתקרב אליך" או "אני אשתנה"? משום שהאדם מדבר לפי הצורה בה הוא מרגיש את הדברים. למשל, בעבר הרחוק חשבו האנשים שכדור הארץ עומד במקום והשמש מסתובבת סביב כדור הארץ, זורחת בבוקר ושוקעת בערב, עד שגילו שכדור הארץ מסתובב סביב השמש, ועל ידי זה נראה לנו שהשמש זורחת ושוקעת. וכאן יש לשאול, וכי המשוררים הפסיקו לשיר על הזריחה ועל השקיעה? לא! עולם כמנהגו נוהג, ממשיכים לומר 'השמש זורחת', 'השמש שוקעת', 'היתה שקיעה יפה', 'היתה זריחה נפלאה'. לכאורה היה צריך לומר 'היום בבוקר התגלגלה אחורה ולכן נראה לנו כאילו השמש זרחה', ואעפ"כ אנשים מדברים כרגיל, למרות שכולם יודעים את האמת, שמבחינה מדעית אוביקטיבית השמש אינה שוקעת ואינה זורחת. כי גם אחרי ידיעת האמת, האדם מדבר לפי הרגשתו, ואף נכון שידבר כך.

כך גם בתפילה, מתפללים אל הקב"ה: 'תרחם עלי, תרפא אותי, תפרנס אותי, כיון שההבעה של התפילה צריכה להיות באופן שהיא נובעת מהלב. אדם הנמצא בקושי, פונה בצורה טבעית ושופך את לבו לד', ורק כך תגדל בו הדבקות האלוקית בצורה החזקה והבריאה ביותר. שינוי נפשי עמוק לא יוכל להתחולל באדם על-ידי נוסח תפילה הבנוי על-פי הסברים שכליים שהאדם משתנה.
האדם אינו מחויב לדעת איך תפילתו פועלת! התפילה תשנה אותו ותיטיב אותו גם ללא הבנה של התהליכים הנפשיים המתחוללים בקרבו. אך לחשוב שעל ידי התפילה הקב"ה משתנה ולא האדם, זו טיפשות של הגשמה. הרמב"ם אומר (מורה נבוכים א, לו) שהגשמה היא גרועה מעבודה זרה, כיוון שעובדי ע"ז יודעים שיש אלהים שאינם גוף, אלא שהם מעמידים אמצעי בינם לבין הקב"ה, רצון העליון, כביכול כל מטרת מחמת כמה טעויות (עיין רמב"ם תחילת הל' ע"ז). אבל הגשמה היא גרועה יותר, משום שהאדם מייחס לאלוקים עצמו הגשמה. לכן אדם צריך לדעת שכל הדברים שנאמרים ביחס לקב"ה הינם רק תוארים על-פי השגתנו, אך בקב"ה בעצמו לא שייכים - לא תואר ולא מחשבה. אנו יודעים שהוא קיים והוא מקור הכל ומיטיב לכל, אבל איננו יודעים מזה הוא, כיון שהוא למעלה מכל תפיסה, נשגב מביתנו. אין לנו שום אפשרות של ביטוי ואפילו של הרהור ביחס לעצם. כשהתפילה נאמרת כראוי, והיא באמת שפיכת הלב מעומק הלב, עם ידיעה שהקב"ה חי לעד וקיים לנצח והוא מקור הכל ומקיים את הכל, ומרומם מכל תפיסה והשגה שכלית, האדם אינו "צריך שיבהלוהו שאלות הפילוסופיא, אם אין לפני השם יתעלה שינוי רצון איך תועיל התפילה". עד עתה הסברנו שדרך פעולת התפילה היא

שעל ידה האדם הוא המשתנה. אומר הרב שבאמת גם הצורך בהסבר זה הוא פילוסופיה, ואין לערב אותו בזמן התפילה. ד' יצר את האדם כך, שכאשר יש לו חסרון, הוא יפנה לקב"ה ויתפלל אליו מעומקא דליבא. כשאדם מתפלל, אל לו להכניס פילוסופיה לתוך התפילה. התפילה היא דיבור מעומק הלב, כמשורר ששר על הזריחה היפה או על השקיעה וכלל לא עוסק בחקירות האם השמש מסתובבת סביב הארץ או כדור הארץ מסתובב סביב השמש. סוגיה זו של אופן פעולת התפילה ראויה שתלמד לפני התפילה, אז תתן את ברכתה הראויה.
הרב מוסיף שבנוסף לכך שהתפילה אינה זמן לשיעור באמונה אלא זמן של רוממות הרגש, ישנה בעיה בעצם העמדת התפילה כאמצעי דרך למילוי צורכי האדם, "כאילו כל תועלת התפילה היא רק להפוך מעמידים אמצעי בינם לבין הקב"ה, רצון העליון, כביכול כל מטרת מחמת כמה טעויות (עיין רמב"ם תחילת הל' ע"ז). האמת היא שכשיש לאדם כלשהי והוא מתפלל לד', החסרון שהוא נפגש איתו הוא הגורם לתפילה, אבל לא זו התועלת שבתפילה, להיפך, תועלת התפילה היא בעצמותה של התפילה, בעצם הפניה אל ד' מעומקא דליבא. ריבון העולמים חקק חוק במציאות, שאם אדם שוכח לפעמים לשפוך את נפשו לפני ד', יוצרו הסיבות שלא יאפשרו לו להמשיך כך את חייו, והוא יחזור לקשור את חייו בקב"ה.

הערות
האדם אינו יכול להתפלל
ללא שום תועלת
לפניו